

Erna Juel-Hansen

En skitse til forståelse af den fysiologiske identitets betydning for det hele menneske.

Af *Else Trangbæk*

»Lige saa fin i Tankegang, som energisk i Handling var hun blandt Dem, der kraftigt slog til Lyd for en ny Tids Idealer«

Således stod i Berlingske Tidende den 1/12 1922 i en nekrolog over Erna Juel Hansen. Hun gjorde, i ord og handling, opmærksom på kroppens og den fysiske opdragelses betydning for dannelsen af hele menneskeliv. Gennem sit arbejde som forfatter, lærerinde, leder af gymnastikinstitut, tidskriftsskribent var hun med til at fjerne mistænksomheden ved kroppen og skabe en tillid til og tro på kvinden og kvindekroppens muligheder i en tid, hvor kvindekønnet på mange måder blev sygeliggjort. Hun så gymnastik og idræt som et godt middel til at opbygge en tro på egne kræfter, og med kroppens energiresourcer afdække mange af fortidens og tidens løgne og fortielser om kvinden.

I dansk litteratur- og kvindehistorie fremhæves hendes forståelse for helheden i kvinders liv, hendes kamp for et sundere og sandere følelses- og tankeliv eller som skrevet i nekrologen, hendes energi, handling og idealer¹. Pil Dahlerup siger: »Erna Juel-Hansens ambition og dristighed ligger i, at hun hævder, at en kvinde er et produktivt menneske på alle fysiske og psykiske niveauer.«² Hun kæmpede for en hel kvindeidentitet, der kunne integrere niveauerne. Min skitse koncentrerer sig om, Erna Juel-Hansens forståelse for den fysiologiske identitets betydning for hele menneskeliv.

Biografiske notitser

Erna Juel-Hansen (pigenavn Erna Emilie Louise Drachmann) blev født den 5/3 1845 i København og døde den 30/11 1922 i Hornbæk. Hendes moder Vilhelmine døde, da Erna kun var 7 år gammel, og efterlod Erna som ældste barn i en børneflokk på 5. Hun knyttede sig gennem hele livet meget til faderen lægen A. G. Drachmann. Hun fik en fordomsfri opdragelse og blev sammen med sine 4 søskende, 1 dreng og 3 piger opdraget til selvstændighed, til at færdes alene og til at tage ansvar for egne handlinger. »I det Drachmannske hjem blev man ikke behandlet efter køn, men efter alder«³. Hendes tro på de lige muligheder led et knæk, da det ikke, trods faderens støtte, lykkedes hende at studere til læge. Den første kvindelige læge i Danmark var Nielsine Nielsen i 1885. Erna Juel-Hansen rejste i 1866 med faderen til Paris, hvor han skulle studere gymnastik. I 1870 fik hun kommuneskolelærerindeeksamen, og i 1870-71 studerende hun det frøbelske børnehavesystem i Berlin. I 1871 blev hun gift med cand. jur. skolebestyrer Niels Juel-Hansen, og de grundlagde sammen den første danske børnehave i 1871. De fik 4 børn, men fra 1894 levede ægteparret hver for sig. I perioden 1884-90 var hun leder af et gymnastikinstitut. Hun var medlem af forskellige »kvindeforeninger, herunder Dansk Kvindesamfund indtil sædelighedsdebatten i 1887⁴. Hun arbejdede hele tiden

aktivt med at holde foredrag, oversætte skrive noveller, romaner og tidsskriftsartikler.

Fra svaghed til styrke

I 1882 holdt Erna Juel-Hansen et foredrag: »Om en Reform af Pigeskolen«. Hun beskriver her sit første møde med den fysiske opdragelses muligheder. Hun var i 1866 taget med faderen til Paris, hvor han skulle studere gymnastik. Hun valgte at følge han overalt på hospitaler og i gymnastiklokalerne. Hos Professor Laisne så hun, hvorledes han med stor succes behandlede »epileptiske og idiotiske Børn« med gymnastik.

»Hans Hjælperse Msle Nicolle, en yngre Dame i Nonnedragt, blev os forestillet. Hun hørte til hans første Patienter. Fra Barn af havde hun lidt af forfærdelige Krampeanfald. ... Han helbredte hende. Ved saa at sige at paatvinge hende sin egen Vilje gennem rhythmiske gymnastisk Behandling bragte han hendes Vilje- kraft i Bevægelse. Og saaledes lod hendes stakels krampeforvredne Legeme sig Skridt for Skridt, ja Tomme for Tomme erobre og bringe under Kommando af hendes Vilje. Ved Lærerens og Patientens fælles Bestræbelser blev der af et ulykkeligt og ubrugeligt Individ tilvejebragt den dygtige energiske Kvinde...«⁵.

Erna Juel-Hansen så her, hvorledes halv-voksne piger, der havde været »idiotiske« var blevet helbredte, og hun blev grebet af, det hun kalder »Gymnastikken Idé: Menneskeviljens Sejer over Organismens Sygelighed«.

Efter hjemkomsten underviste Erna sammen med sin fader på hans gymnastik institut (senere også på Døttreskolen og N. Zahles Skole) i den »franske gymnastik«. De som deltog var blegsottige, nervøse, mangelige piger, som ofte var uvillige til at »underkaste sig den Anstrengelse, den ømhed i Lemmerne«, som er en naturlig følge af fysisk aktivitet for utrænede. Men tilfredshe-

den kom, både for lærer og elev, når de gik »bort rigere paa Blod, paa Muskel- og Nerve- Substans og med deres slappede Viljekraft hærdet ved legemlig Anstrengelse og overvunden Magelighed«⁶.

Erna Juel-Hansen blev gennem besøget i Paris og arbejdet på instituttet overbevist om, at gymnastik var et fortræffeligt »Opdragelsesmiddel for Viljen og Energi«, derudover kunne den bringe kvinderne af med en del af den sygelighed, som var mange kvinders lod. Hun havde fået troen på den kropslige energi, som en væsentlig livsressource, der var værd at kæmpe for.

Handling og nødvendighed

I begyndelsen af 1880'erne måtte Erna og Niels Juel-Hansen lukke deres initiativer med børnehaven og en pigeskole. Dårlig økonomi, konkurrenter og slidet på hinanden nævnes som årsagerne⁷. Niels Juel-Hansen blev fra midten af 80'erne syg, og Erna var herefter delvis eneforsørger.

I begyndelsen af 1880'erne havde enkelte pigeskoler sat den fysiske opdragelse på læseplanerne, men det var fortsat kun meget få kvinder, der havde en mulighed for at dyrke gymnastik og idræt⁸. I 1884 åbnede Erna Juel-Hansen et gymnastikinstitut. Faderen fortæller herom i brev til Ernas broder, Holger Drachmann :

» Du ved formentlig at Erna har oprettet et Institut for kvindelig Gymnastik, da Pigeskolen ikke rigtig vilde gaa, jeg tror hun er kommen paa sin rette Hylde. Sit forarbejde (Henvendelse til formaaende Kreti og Pleti, Rejser til Tyskland og Sverige, Benyttelse af Pressen i videste Udstrækning) har hun udført, saa ingen Amerikaner vilde kunde gjøre det bedre, og Resultatet har svaret til Forudsætningerne, hun har paa Instituttet for Øjeblikket et Klientel af 126, der stedse er voksende«⁹.

Hun havde som antydet forberedt sig via rejser til Stockholm og Tyskland. Hun del-

Den selvstændige Erna, omkring 1896, 51 år gammel. Cigaren skulle også fotografers med, og den var ikke nogen attrap.

tog i undervisning i svensk gymnastik på Det gymnastiska Central-Institutionen, og blev meget begejstret for det hun så. Så godt som alle pigerne havde »det støtte, sikre Fodskifte, den frie utvungne, jeg kunde sige elegante Holdning, som kun et fuldkomment Herredømme over legemet kan give, og hvilke glade ansigter«¹⁰. I Tyskland fandt hun ikke så meget der passede ind i hendes målsætning, idet der her var tale om øvelser af æstetisk værdi. Hun anså Øvelserne for at være »ufrugtbar og opskruet Tidsfordriv«, selvom hun indrømmede, at øvelserne var langt »rigere paa Afveksling« end de svenske¹¹. Hun ansatte to medarbejdere på instituttet, den svenske gymnastiklærerinde Mimi Strømbeck og lægen Peter Panum. Sidstnævnte tog sig af sygegymnastikken. Hun anskaffede gode faciliteter centralt, kun få meter fra Kongens Nytorv. Her kunne hun tilbyde et stort og ventileret lokale med omklædning og badefaciliteter, men forholdene, der var uvante, affødte både begejstring og usikkerhed. Et af problemerner var, at kvinderne ikke vant til at bade så ofte – og slet ikke at vise sig nøgne for hinanden.

Instituttet gik godt i begyndelsen, og Erna fik endog tid til at udvide sin skribentvirksomhed, men hendes ambitiøse tro på helheden i pigeopdragelse og pigeliv kom til lukke instituttet igen. Sædelighedsdebatten i 1887 og novellen »En Ung Dames Historie«, som udkom i 1888, gjorde mange utrygge ved hendes arbejde. Hun gav her udtryk for et fordomsfrit syn på pigeopdragelsen, markerede en tolerance overfor en friere seksualitet, også for kvinder, og angreb de, som mente, at kvinders seksualitet var mere sjælelig end legemlig.

En del af hendes alternative pigeopdragelse skal netop ses i hendes syn på krop-

pen. Den fysiologiske identitet var en vigtig del af personligheden, og kroppens registrering af lyst, følelser, sanser, styrke og energi blev oplevet som positive kvaliteter. Gymnastikken var et middel til at overvinde den sygelighed, som de fleste piger blev indpodet. Viljen og energien opnået i den fysiske aktivitet skulle være med til at ruste kvinden til at gøre sig gældende i samfundet. Når kvinder i nogle lande har »brudt sig selvstændige veje«, skyldes det bl.a. den nye »Kvindegenerations Sundhed og Legemsstyrke«. Erna Juel-Hansen er ikke i tvivl om, at førend kvinders legeme også hærdes gennem fysisk træning før vil »hendes ihærdige Stræben ikke slaa til i Kampen for Tilværelsen, hvor det er den stærke, der Sejrer«¹². Resultatet af hendes ord og aktive arbejde blev, at forældrene og »det opbragte og retfærdige Borger-skab« tog de unge døtre ud fra gymnastikinstituttet, for »man kunde jo aldrig vide, hvad for Slags Gymnastik de kunde lære af en tilsyneladende Dame, der skrev den Slags Bøger«¹³.

Gymnastikinstituttet måtte lukke i 1890.

Bevidsthed om kroppen via ordet

Efter hendes første aktive og engagerede forsøg på i pigeskole og institut at etablere fysisk træning for piger, skal vi hen til midten af 1890'erne før Erna Juel-Hansen igen konkret beskæftiger sig med idræt og gymnastik. Nu som skribent i Husmoderens Blad og i spalten om damecykling i bladet »Idræt« 1895-96. Hun kæmpede for at kvinderne skulle begynde at dyrke forskellige idrætsgrene, herunder cykling. Hun anbefaler således damerne, at købe »en maskine« og »stige til Hest for ogsaa at faa Del i de Glæder, Vaaren og Somren særlig bereder den cyclende Del af Befolkningen i

Livsudkast og normer

vort lille Land, der er som skabt til Cycle-sporten.« Det er dog ikke helt ligegyldigt, hvordan man »stiger til hest«, så der kommer noget teknik, og hun anbefaler kvinderne »at faa Stil« i kørslen. Krum ryg og alt for megen sved i ansigtet må undgås til fordel for »en yndefuld Bøjning af Legemet, medens de let og uden anstrengelse taktfast træder Pedalerne med smukke Fodledsbewægelser«¹⁴. Hun er ofte blev inspireret til artiklerne fra engelsk litteratur. I artiklen »Den omvendte Verden« fremhæver hun »Cyclens Hævdelse af det demokratiske Princip – paa Modens Omraade.« Cyklen kom på mode i middelklassen i modsætning til normal praksis, hvor »the upper ten thousand« angav moden, der så bevægede sig »ned i lagene«. Således kom de første »kvindelige Cyclister ligesom de mandlige afgjort fra Middelklassen, fra de arbejdende Kvinders Hær.« På spørgsmålet om hvem der skal cykle, henviser hun til en læge som siger: »de virksomme for at Hvile, de stillesiddende for at faa Bevægelse, de raske for at bevare deres Sundhed, de syge for at blive raske«¹⁵. Den kropslige energi var nødvendig for alle, der ønskede et godt liv.

Den ansvarlighed for egne handlinger, som hun havde lært i sin barndom og levet efter hele livet overførte hun også i sin skribentvirksomhed. Hun skældte ind imellem kvinderne ud, bad dem om at tage sig sammen, ud fra en tro på, at de var de bedste og måske eneste til at gøre noget, som kunne skabe ændringer i deres situation. Et eksempel fra Husmoderens Blad i 1897:

»Ligesom Cykling oparbejder Svømning hos Pigebørn de Egenskaber, hvorpaa det saa ofte skorte hos det kvindelige Køn. Det styrker Nerverne, giver Mod, Resoluthed, Udholdenhed og modarbejder dem, vi trænger til at blive af med, det ømskindede, pibeorne, Kællingeriet o.s.v.«

Erna Juel-Hansen stod nok for et radikalt opgør med tidens kvindebillede, men hun var i sin tankegang også i opposition til mange af tidens fremtrædende kvinder. Der var krop til forskel, den fysiologiske identitet var nøglen til det hele menneske. Hun forsøgte i sit arbejde altid at gøre kvinden til subjekt i opposition til tidens objektgørelse af kvindekønnet. I hendes kamp for at hygiejniserer menneskene fysisk og moralsk fik hendes eget liv stor betydning. Hendes tidligere oplevelser i Paris gav hende overbevisningen om betydningen af, at benytte kroppens ressourcer for at opnå viljekraft og energi. Og – hendes liv sammen med »hendes« mænd: faderen, broderen og ægtemanden, som dog trods, ikke altid dyb forståelse, støttede hende i hendes forehavender med at være en produktiv kvinde. I en tid hvor mandlighed og kvindelighed var modsatrettede fænomener, forsøgte hun at give udkast til en intregation af det mandlige og kvindelige, uden at kønnene af den grund mistede identitet. I romanen »Helsen & Co.« udtrykkes hendes ideal om den »nye« kvinde, som hun mener idealt har sin hovedidentitet i fællesskab med manden: arbejdsmæssigt, psykisk og seksuelt¹⁶. I romanen hedder ægteparret Terese og Helsen, og Bøtten er deres førstfødte barn.

»Bøttens glubske appetit havde i den sidste tid tæret synligt på hendes kræfter. Hun havde haft smerter i ryggen, lidt træthed – uden egentlig at bestille noget – og en åndelig og legemlig slaphed, der helt tog modet fra hende. Men da hun holdt op med at amme, kom hun sig påfaldende hurtigt. Den travle tid var begyndt, og mens Bøtten lå og kravlede på tæppet i værkstuen, kom lysten til at tage fat på noget arbejde på ny over Terese. En dag, da Helsen ventedes hjem til middag, stod hun ikke i vinduet, men tog imod ham helt ude på trappen. »Å, Erik, Erik – kom og se – kom og se«, råbte hun ham i møde. Hånden, der drog ham med sig, ry-

stede af iver, hun var som gennemglødet af ny, høj glæde, et helt andet væsen end den ordknappe, mismodige Terese, så ulig sit egentlige jeg i det sidste halve år. »Kom« –! og hun trak ham af sted gennem entreen og spisestuen ind foran sit tegnebord.

Der lå udbredt ridsene til en del af møblerne i et møblement, Helsen havde arbejdet på i den senere tid. Med benyttelse af de udmærkede motiver, hun fandt i hans udkast, havde hun skabt noget så nyt og ejendommeligt, af en sådan skønhed og simpelhed, så dristigt i formen og beåndet i hele udførelsen, at intet af hvad de endnu havde leveret, stod mål dermed.

Nøje undersøgende gennemgik Helsen tegningerne. »Det er jo helt mesterligt, lille«, sagde han afgangende ganske betaget og så op i hendes strålende ansigt, der endnu glødede af inspirationens feber«¹⁷.

Erna Juel-Hansen så, som uddraget fint illustrerer, på kvinden som et helt menneske,

hvor arbejdsliv og moderskab, krop og sjæl ikke var uforenelige størrelser. Hun forsøgte at bevidstgøre om, at kroppen ikke var et fængsel man skulle flygte fra, men netop det sted, hvorfra frigørelsen kunne udspringe. Energi og viljekraft blev gjort til positive kvaliteter – også for kvinder – og hun så gymnastik og idræt som tilbud om andet end sundhed og funktionelle øvelser. Hun så den kropslige energi, som en af vejene til at skabe stærke individer, og fremhævede at kvindens styrke kunne være med til at skabe en fælles platform for kønnene. En platform, der på sigt ikke hvilede på det ene køns magtposition, men på gensidig respekt.

Noter:

1. Her henvises til vurderinger med baggrund i Pil Dahlerup: Det moderne gennembruds kvinder... Inger S.Rasmussen: En teoretisk bestemmelse af begrebet »kvindelitteratur«, og i den forbindelse en analyse og litteraturhistorisk placering af Erna Juel-Hansens forfatterskab og Pia Sigmund: Oldemor Erna.
2. Dahlerup, Pil, Den moderne... side 47
3. Rasmussen, Inger S.: En teoretisk bestemmelse af begrebet »kvindelitteratur«... side 33
4. Sædelighedsdebatten foregik fra 1870 til langt ind i 1880. Debatten udsprang af to fløje. En konservativ som argumenterede for total seksuel afholdenhed før ægteskabet både for kvinder og mænd, og en radikal, med kravet om fri udfoldelse og seksualitet, både for mænd og kvinder. E.J.H. tilhørte især sidste fløj.
5. »Om en Reform af Pigeskolen«, i Vor Ungdom 1882... side 224-225 – understregningen er E.T.'s
6. »Om en Reform i Pigeskolen« i Vor Ungdom 1882... side 226
7. Sigmund, Pia, Oldemor... side 89-97
8. Trangbæk, Else, Mellem leg og disciplin... siderne 101-116
9. Sigmund, Pia, Oldemor... side 111
10. Dagsavisen 10/11 1884
11. Dagsavisen 10/11 1884
12. Dagsavisen 24/9 1884
13. Ekstrabladet S/3 1910
14. Idræt 7/2 1896
15. Idræt 13/3 1896
16. Dahlerup, Pil, Det moderne gennembruds... side 473
17. Juel-Hansen, Erna, Helsen & Co... side 113-114

Litteraturliste

Dahlerup, Pil, Det moderne gennembruds kvinder, bd.

I og 2., 2. udg. København 1984

Dagsavisen 24/9 1884, 10/11 1884

Ekstrabladet 5/3 1910

Husmoderens Blad 1897

Juel-Hansen, Erna, Helsen & Co., 1. udgaven udkom i

1900, her er anvendt genoptrykket København 1979

Rasmussen, Inger S., En teoretisk bestemmelse af be-

grebet »kvindelitteratur«, Og i den forbindelse en

analyse og litteraturhistorisk placering af Erna Juel-

Hansens forfatterskab, prisopgave på Københavns

Universitet 1978

Sigmund, Pia, Oldemor Erna, København 1991

Tidsskriftet »Idræt« 7/2 1896, 13/3 1896

Trangbæk, Else, Mellem leg og disciplin, Gymnastik-

ken i Danmark i 1880 tallet, Auning 1987 (Ph.D.af-

handling)

Vor Ungdom 1882

Erna Juel-Hansen var en af 1880'erne aktive danske kvinder. Hun skrev syv romaner og en række noveller og hun deltog aktivt i den almindelige kulturdebat. Hun kæmpede for kvinders vilkår og markerede sine skarpe synspunkter i blandt andet sædelighedsfejden, kampen for bedre undervisning og opdragelse for piger; oplysning til arbejderkvinder; valgretsarbejde og kampen for en sundere og mere hensigtsmæssig klædedragt. Hun var uddannet som lærerinde på Natalie Zahles skole; samarbejdede med Georg Brandes; var ven med Amalie Skram; datter af lægen A.G.Drachmann og søster til forfatteren og maleren Holger Drachmann.

